

הפסיכואנליזה כנשק: הנאציזם על הספה האמריקנית

ז'וזף ברונר

מכון מינרבה להיסטוריה גרמנית, הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן והמכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות ע"ש כהן, אוניברסיטת תל-אביב

"טרי היא יהודייה, היא שרדה את גטו ורשה, וגם אני יהודי, ושנינו בקיאים בספרות השואה. אנחנו תמהים מדוע כה מעט נכתב על השואה בפסיכואנליזה."
 "אני תוהה על התימהון שלכם." היא [אנה פרויד] השיבה מיד. "מדוע שדווקא פסיכואנליטיקאים יכתבו על המלחמה?"
 "משום שכל כך הרבה אנליטיקאים יהודים הם פליטי הנאציזם."
 "אבל אין לכך שום נגיעה לפסיכואנליזה."
 "האין לטראומה תפקיד מרכזי בתיאוריה הפסיכואנליטית?" אנה פרויד משכה בכתפיה, מבטלת בעליל את התייחתיי כחסרות עניין. התאכזבתי עמוקות. אנה פרויד הייתה יהודייה... ניסיתי שוב.
 "אני יודע שאביך מעולם לא כתב על הנאצים, אבל הוא בוודאי דיבר איתך על כך. מה הוא אמר?"
 היא פשוט משכה בכתפיה, וישבה שותקת. לא הצלחתי להבין אם היא התכוונה שהוא לא אמר לה כלום, או שהיא אינה מתכוונת לספר לי כלום" (Jeffrey Moussaieff Mason 1990, 154–155).

הפסיכואנליזה מהגרת

הפסיכואנליזה התפתחה בסביבה התרבותית של בורגנות יהודית מתבוללת במרכז אירופה בראשית המאה העשרים. היא נולדה בווינה וקיבלה את עיקר צורתה המוסדית בברלין. למעשה, היא הייתה פרי מוחם של רופאים יהודים ממרכז אירופה שמציאות חייהם וקהילותיהם נהרסו לאחר מכן בשואה. בסופו של דבר הפכו רוב הפסיכואנליטיקאים המובילים בני הדור הראשון והשני לפליטים ולמהגרים בעולם האנגלו-סקסי

(Peters 1992; Steiner 2000). אם נתבונן במקום קבורתם של האנליטיקאים ניווכח שרק אלה שמתו בטרם עת, כדוגמת קרל אברהם ושנדור פרנצי, נקברו במרכז אירופה. האנליטיקאים היהודים שהאריכו ימים כדי לחזות בעלייתו של הנאציזם, וברחו אל מעבר לתעלת לה מאנש או אף הרחיקו מעבר לאוקיאנוס, קבורים על פי רוב במקום מושבם החדש. זיגמונד פרויד ואנה פרויד, וגם מלאני קליין וילהלם שטקל, היו אוסטרים אך מתו בלונדון. אוסטרים יהודים אחרים כמו וילהלם רייך, זיגפריד ברנפלד, אוטו פניכל, היינץ הרטמן והיינץ קוהוט חיו רוב חייהם בארצות הברית. כמוהם, ברוננו בטלהיים נולד וגדל באוסטריה אבל חי רוב ימיו בארצות הברית, עד להתאבדותו בבית אבות בסילבר ספרינגס, מרילנד ב-13 במרץ 1990, יום השנה ה-62 לאנשלוס (Anschluss), סיפוח אוסטריה לרייך השלישי. ארנסט זימל נולד בברסלאו (ורוקלאו) אך נקבר בלוס אנג'לס, פרידה פרום-רייכמן נולדה בקרלסרוהה שבגרמניה ומתה ברוקווייל, מרילנד. על אלה אפשר להוסיף עוד שמות של אנליטיקאים רבים שחייהם האישיים והמקצועיים טולטלו עם עליית הנאציזם. לפני או אחרי שהיגרו הם נאלצו גם לחזות בהרס הקהילות והמוסדות שבהם גדלו ורכשו את השכלתם המקצועית. חלקם לא רק נעקרו אלא גם סבלו מהשפלה אישית ומהדרה חברתית. רבים מהם ראו את משפחותיהם ואת חבריהם נופלים קורבן לרדיפות ואף איבדו קרובי משפחה.

הרדיפה, הבריחה, ההגירה וההרס, מאמצי ההשתלבות במקום זר, קשיי הבנייה של חיים חדשים ומצוקות החיים בתור מהגרים — כל אלה הם גורמים טראומטיים שיכולים להסביר את הימנעותם של אנליטיקאים מלדבר על השואה, כפי שהדגים ג'פרי מוסאיף מייסון באמצעות תגובתה של אנה פרויד לשאלותיו על אביה. מייסון, אחד ממבקריה הדעתניים ביותר של הפסיכואנליזה, אולי דרמטי מעט בתיאורו אבל הוא בוודאי איננו ייחודי בסקרנותו באשר לשתיקתה של הפסיכואנליזה בתגובה לטראומת השואה, שתיקה שאפיינה אותה במשך כמה עשורים.

אם מסבירים שתיקה זו במונחים של סוציולוגיה של מהגרים או במונחים של פסיכולוגיה של מהגרים — אחת היא. מכל מקום אין ספק באשר לעצם שתיקתם של מרבית האנליטיקאים שהיגרו אז מאירופה לארצות הברית בכל הנוגע למוצאם היהודי, לעברם האירופי, לעמדותיהם הפוליטיות לפני המלחמה ולחוויותיהם בתקופת ההגירה וההשתלבות בארצות הברית. על פי רוב, הפסיכואנליטיקאים היהודים שהיגרו ממרכז אירופה לארצות הברית עבדו במרפאות כמטפלים וחוקרים אוניברסליסטים לכל דבר ועניין, והעדיפו לשמור את הזיכרונות מאירופה בינם לבין עצמם. עד לשלב מאוחר יחסית בחייהם הם לא חשפו בכתביהם את מוצאם היהודי ואת תחושותיהם בהיותם ניצולים ופליטים שנאלצו לנטוע עצמם מחדש בארץ זרה. בשני העשורים הראשונים שלאחר השואה הם אף נמנעו מלהשתמש בכלים פסיכואנליטיים כדי לנתח את ההשפעות הנפשיות שהיו לרדיפות, להגירה ולגלות על מטופליהם. יתר על כן, אף שבאירופה היו רבים מהם סוציאליסטים ומרקסיסטים — פעמים רבות מן הזן הרדיקלי — תהליך השתלבותם באמריקה שלאחר המלחמה חייב אותם לבטא את דעותיהם במתינות יתרה.

נראה שהשילוב של ניסיון חייהם, מעמדם כמהגרים והמלחמה הקרה, הניע אותם לנסח מחדש את עמדותיהם הפוליטיות, לפחות בפומבי, ולהצניע את עברם.

יעל דניאלי טבעה את המונח "קשר השתיקה" (conspiracy of silence) המציין את השתיקה המשותפת לאנליטיקאים ולמטופלים-ניצולים סביב השואה (Danieli 1984). חוקרים אחרים דנו ב"הדחקה" שהעלימה כביכול לא רק את אימי הרדיפה וההשמדה, אלא גם את הזיכרונות מהשנים שלפני המלחמה ואת הזיקה בין הפסיכואנליזה לבין השמאל הרדיקלי שהייתה שכיחה בגרמניה ובאוסטריה (Fisher 1991; Jacoby 1983). היו פרשנים שטענו שהפסיכואנליטיקאים המהגרים שתקו בנוגע לעברם מאחר שחששו שהדגשתו תפגע בהשתלבותם בחברה האמריקנית (כמו גם בחברה הבריטית) שבתוכה ניסו לבנות לעצמם חיים חדשים (Glaser 2010). נטען שאנליטיקאים אלו נמנעו מלגעת בחוויות השואה של מטופליהם בשל רגשי האשמה והאימה שהמגע עם מטופלים אלה העלה בהם (דסברג 1987; Danieli 1980). לפעמים נשמעת הטענה שדיסציפלינת הפסיכואנליזה סובלת כולה מטראומה בעקבות השואה, בשל ההרס האלים של המכונים הפסיכואנליטיים במרכז אירופה, ושעל כן היא דיסציפלינה חסרת היסטוריה (Young-Bruehl and Schwartz 2008; Prince 2009).

האם שתיקה זו היא סימן למשבר דיסציפלינרי שעבר על הפסיכואנליזה בעקבות עליית הנאציזם, הרדיפה, ההגירה, ההרס, והשואה בכללותה? מאמר זה מוקדש לבחינת שאלה זו, ותשובתי תהיה לא רבתי. אטען שאף על פי שהשתיקה המתוארת לעיל היא הימנעות שנובעת מפגיעה נפשית ומפגיעות נפשית מתמשכת של האנליטיקאים בעקבות אירועי חייהם, אין מדובר במשבר של הדיסציפלינה שאליה השתייכו. להפך, כפי שאראה, הפסיכואנליזה שגשגה בעקבות הגירתה לארצות הברית. בהשתלבותם שם הפכו האנליטיקאים האירופים את המוסדות הפסיכואנליטיים האמריקניים ממוסדות פרובינציאליים ופריפריאליים בהשפעתם, למרכזי פעילותה של האגודה הפסיכואנליטית הבין-לאומית. חלקם של המהגרים היו פסיכואנליטיקאים מובילים לפני המלחמה, והביאו עמם את יוקרתם המקצועית לאזורים בארצות הברית שבהם הפסיכואנליזה לא הייתה דיסציפלינה ממוסדת קודם לכן. ארנסט זימל, פסיכואנליטיקאי ורופא, היה ממייסדי המוסד הפסיכואנליטי בברלין ב-1920 ובשנים 1927-1931 ניהל את טגל (Tegel), מרפאה פסיכולוגית וסנטוריום מחוץ לברלין. הוא שימש גם נשיא האגודה הגרמנית של הרופאים הסוציאליסטים. בהיותו יהודי וגם מתנגד של הנאציזם-סוציאליזם הוא עזב את גרמניה מיד לאחר שהנאצים עלו לשלטון והיגר ללוס אנג'לס, שם ייסד מרכז להכשרת קלינאים בפסיכואנליזה, וממנו התפתח המוסד הפסיכואנליטי של לוס אנג'לס בתום המלחמה (Peck 1966).

בדיקה של נתונים אמפיריים פשוטים כגון מספר המכונים הפסיכואנליטיים, מספר האנליטיקאים בתפקידים בכירים בבתי חולים לחולי נפש, מספר המרפאות הפרטיות ומספר האנשים שפנו לאנליזה מוכיחה ללא ספק שהפסיכואנליזה בארצות הברית פרחת בעקבות הגירתם של אנליטיקאים אליה (Hale 1995, 245-256). אך לא בנתונים יבשים עסקינן אלא בעובדה שעד אמצע שנות השישים, פסיכואנליטיקאים בארצות הברית, אמריקנים ומהגרים

כאחד, כמעט לא דיברו או כתבו על הטראומטיזציה החמורה של קורבנות הנאציזם, אבל בה בשעה הם כן פירשו את המוטיבציות הנאציות ואת הנאציזם בכללותו כתופעה פוליטית וכתופעה פסיכולוגית קולקטיבית. כלומר, הפסיכואנליטיקאים המהגרים אמנם שתקו בכל הנוגע לעצמם ולשואה, אבל שתיקתם זו היא רק חלק מהסיפור. הסיפור בכללותו מצריך לבחון את השתיקה על אודות הטראומטיזציה של הקורבנות לעומת בחירתם של הפסיכואנליטיקאים לעסוק בניתוח נפשותיהם של מבצעי הפשעים.

מדוע הנגדה זו חשובה להבנת דיסציפלינת הפסיכואנליזה שלאחר מלחמת העולם השנייה? דיסציפלינה במשבר אינה מתאפיינת בשתיקה חלקית של אנשי המקצוע שלה. לו הייתה הפסיכואנליזה לוקה במשבר דיסציפלינרי, היא הייתה נתקפת שיתוק נרחב כל כולה – כתחום מחקר, הוראה וטיפול, ומעל הכול, היה צפוי שהיא תימנע מהתמודדות עם הגורם הרודף אותה ומאיים עליה. כפי שנראה, ההפך היה נכון בפסיכואנליזה האמריקנית בתקופה של סוף מלחמת העולם השנייה והשנים שלאחריה. המהגרים אולי שתקו לגבי גורלם שלהם ושל ניצולים אחרים, אך הם הפכו את הפסיכואנליזה לנשק אינטלקטואלי כנגד תופעת הנאציזם בפרט ותופעת הגזענות בכלל. מהלך אינטלקטואלי זה, כך אטען, הציל את הפסיכואנליזה ממשבר. לא אסתפק, כמובן, בתיאור של המהלך המחשבתי וגם לא אנסה להסבירו על ידי גורם אחד, אלא אתאר את התנאים המורכבים שאפשרו אותו ושהביאו לידי כך שבמקום לגרום למשבר דיסציפלינרי, המפגש עם הנאציזם-סוציאליזם הניב עבור הפסיכואנליזה הזדמנויות לצמיחה. כפי שאראה, מדובר בשילוב של ארבעה גורמים: מקצועי, מדעי, חברתי ותיאורטי, שיחדיו יצרו "נישה אקולוגית" שבתוכה יכלה הפסיכואנליזה לשגשג לא רק על אף הנאציזם כי אם גם במסגרת המאבק נגדו. אני שואל את מושג הנישה האקולוגית מעבודתו של הפילוסוף וההיסטוריון של המדע איאן האקינג, שפיתח אותו כדי להסביר את צמיחתן של מחלות נפש מסוימות והיעלמותן אחרי זמן מה. לטענתו, נישות אקולוגיות לעולם אינן נוצרות בהשפעת גורם בודד כלשהו, אלא כתוצאה מהשפעתם המשולבת של גורמים שונים הפועלים כעין וקטורים המחזקים זה את זה (Hacking 1998). אם כן, טענתי היא שבעוד שעליית הנאציזם גרמה להגירתם הכפויה של פסיכואנליטיקאים יהודים ממרכז אירופה אל מעבר לאוקיאנוס האטלנטי, לצפון אמריקה, הצטלבותם של ארבעת הווקטורים שיתוארו להלן ברגע היסטורי מסוים זה אפשרה לפסיכואנליטיקאים המהגרים לפתח יישומים חוץ-קליניים של כליהם המקצועיים, שהפכו את הדיסציפלינה לנשק במאבק נגד הנאציזם בעיניהם של אנשי המקצוע עצמם.

למען הסר ספק, סיפורה של הפסיכואנליזה האמריקנית לאחר מלחמת העולם השנייה אינו ממצה את התפתחותיה של הפסיכואנליזה כולה לאחר המלחמה. סקירה מקיפה של ההיסטוריה של הפסיכואנליזה לאחר המלחמה תחייב להציב את התמונה הצפון-אמריקנית לעומת התפתחות מרכזיות בתקופה זו בדרום אמריקה, בצרפת, באנגליה, בגרמניה ובמדינות אחרות. אין אפשרות לעשות כן בגבולותיו של מאמר קצר. עם זאת, מאחר שבעקבות עליית הנאציזם עבר מרכז הכובד של המחשבה והפרקטיקה הפסיכואנליטית מאירופה לארצות הברית, וארצות הברית הפכה למוקד

האגודה הפסיכואנליטית הבינ-לאומית (International Psychoanalytical Association), יש הצדקה היסטורית בהתמקדות בארצות הברית כאשר מבקשים לנתח התפתחויות במחשבה הפסיכואנליטית בתקופה זו. כיום הפסיכואנליזה היא תופעה כלל-עולמית. מי שיחפש במפת העולם בדף הבית של האגודה הפסיכואנליטית הבינ-לאומית יגלה מוסדות פסיכואנליטיים לא רק במרכזי העולם המערבי כגון ניו יורק, פריז ולונדון אלא גם בארגנטינה, קולומביה, שוודיה, נורווגיה, פינלנד, הרפובליקה הצ'כית, פולין והונגריה, וגם באוסטרליה ובהודו. נוסף על כך, בדף הבית של האגודה מוזכר מרכז פסיכואנליטי קוריאני המסונף לאגודה וגם קבוצת לימוד בפסיכואנליזה המתכנסת בביוג'נג. באיסטנבול פועלת אגודה פסיכואנליטית להכשרה מחקר ופיתוח, ישנה אגודה לבנונית לפיתוח הפסיכואנליזה ואפשר להזכיר גם את אגודת הפסיכואנליטיקאים של וילניוס בליטא. נדמה שאפריקה היא היבשת היחידה שחסרה בינתיים מוסד פסיכואנליטי מוכר, אגודה או קבוצת לימוד, אם כי גם שם יש קליניקות של פסיכואנליטיקאים הפועלים כיחידים. זאת ועוד, כל אלה הם רק מוסדות החברים באגודה הפסיכואנליטית הבינ-לאומית, שבשום פנים ואופן אינה מאגדת את כלל השיח ואת כלל הפרקטיקה הפסיכואנליטית. אך לא זה היה מצב העניינים בתקופה הנדונה, שבה הייתה ארצות הברית בית למספר הגדול ביותר של פסיכואנליטיקאים מהגרים ממרכז אירופה, ושעל כן הפכה למרכז הדיסציפלינה באותה עת.

הווקטור המקצועי: רשת מוסדית

ראשית אמחיש את ההשלכות של וקטור זה באמצעות קורות חייו ועבודתו של היינץ הרטמן, ולאחר מכן אדון בהיבט המקצועי בקווים כלליים יותר. אציין רק כמה תחנות בחייו של הרטמן, שידגימו נקודות שתהיינה חשובות גם לדיון בהמשך. הוא נולד למשפחה אוסטריית מן המעמד הגבוה, למד רפואה בווינה, התמחה שם בפסיכיאטריה, והצטרף לפמלייתו של פרויד בשנות העשרים של המאה הקודמת. כשהפסיכיאטר הנודע אדולף מאייר מאוניברסיטת ג'ון הופקינס הציע לו משרה במחלקה שלו, פיתה אותו פרויד להישאר בווינה תמורת אנליזה בחינם. הפיתיון פעל את פעולתו והרטמן נשאר, עבר אנליזה אצל פרויד, הפך לחבר מרכזי בחברה הפסיכואנליטית הווינאית ולאחד מעורכי ה-*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse* (Palombo et al. 2009, 49–60).

ב-1937 הרצה הרטמן לפני אנשי החברה הפסיכואנליטית הווינאית. הוא הציג לראשונה את מושג ההסתגלות (Anpassung), המתייחס למערכת היחסים ההדדית בין האורגניזם לסביבתו (Hartmann 1939), ותיארו כמרכזי עבור הפרספקטיבה הפסיכואנליטית. במקום להתרכז בכוחות ובתהליכים החבויים באיד או בהשפעתם הפתוגנית של רגשות אשמה באני העליון, מיקד הרטמן את מבטו של הפסיכואנליזה באני. הוא טען שיחסי הורה-ילד תקינים בילדות המוקדמת מאפשרים לאני להתכונן כרשות חזקה ואחדותית של הנפש, המאפשרת לאדם להתמודד עם אתגרי העולם, כלומר להסתגל. תנאים טראומטיים, לעומת זאת, הופכים את האני למרכיב מוכה קונפליקטים הכופה על האדם הסתגלות לקויה בדמותם של פתרונות

רגרסיביים. הרטמן הסביר שקשרי אם-ילד מוקדמים ודפוסים משפחתיים מסוימים אינם יכולים להסביר לבדם באורח מספק את איתנותו של האני הבריא או את מנגנוניו הפתולוגיים של האני החלש. אופן התפתחותו של האני נקבע גם על ידי רשת רחבה יותר של הזדהויות ודפוסים תרבותיים.

זמן קצר לאחר הרצאתו החשובה עזב הרטמן את אוסטריה עם משפחתו כדי להימלט מהנאצים לפריז. משם המשיך לשווייץ וב-1941 הגיע לבסוף לניו יורק והתקבל בברכה על ידי החברה הפסיכואנליטית המקומית. בתוך זמן קצר הצטרפו אליו שני עמיתים מהגרים, ארנסט קריס ורודולף לוונשטיין, ויחדיו יצרו את "שלישיית פסיכולוגיית האני" (Ego Psychology Triumvirate) שהשפיעה עמוקות על הפסיכואנליזה האמריקנית בתקופה שלאחר המלחמה.

ב-1944 הסביר היינץ הרטמן, שהיה ללא ספק הוגה זהיר יותר משהיה מהפכני, שיש לבחון בעיות רבות בתחום מדעי החברה בעזרתה של הפסיכואנליזה (Hartmann 1944). שש שנים לאחר מכן הציג הרטמן טיעון רדיקלי יותר בדבר הצורך בשפה מושגית משותפת למדעי החברה, שתאפשר לנסח בעיות סוציולוגיות במונחים פסיכולוגיים ולהפך, לתאר בעיות פסיכולוגיות מתוך יחסן הישיר למבנה החברתי. במילותיו שלו, שבהן סיים את המאמר: "לא מספיק ליישם תיאוריות וממצאים פסיכואנליטיים על תופעות סוציולוגיות. עלינו לשאוף למיזוג הדדי של תיאוריה סוציולוגית ואנליטית, להצגתן של שאלות חדשות ולחשיפתן של דרכים חדשות להעמיד את התיאוריה במבחן הנתונים של שני שדות המחקר" (Hartmann 1950, 392).

כבר בשנות החמישים התמנה הרטמן לנשיא האגודה הפסיכואנליטית הבין-לאומית ולאחר כמה שנים של נשיאות הוענק לו תואר הכבוד של נשיא למשך כל ימי חייו. ניתן על כן לומר שהרטמן היה דמות מרכזית בפסיכואנליזה בארצות הברית לאחר המלחמה. למעשה, רבים רואים בו את הפסיכואנליטיקאי החשוב ביותר בארצות הברית שלאחר המלחמה.¹

אלו הם, אם כן, ארבעת התחומים שבהם ניתן לראות בהרטמן דוגמה מייצגת להיבט המקצועי המאפיין את הפסיכואנליטיקאים המהגרים שהגיעו לחופיה של אמריקה:

1. פרסומים: אף על פי שהרטמן נאלץ לנטוש את אדמת מולדתו, את תרבותו ואת המוסד המקצועי שלו — עובדה זו אינה ניכרת ברשימת הפרסומים שלו. משנות השלושים המאוחרות ועד לאמצע שנות הארבעים של המאה הקודמת הוא נאלץ לעקור את עצמו ואת משפחתו פעם אחר פעם ולטעת את עצמו מחדש במדינות שונות ובשפות שונות, אך במהלך תקופת ההגירה ואחריה הוא הוסיף לפרסם חיבורים תיאורטיים שראו אור בגרמנית, בצרפתית ובאנגלית.
2. הגות: הרטמן הוסיף לפתח את מחשבתו הייחודית מאמצע שנות השלושים אל תוך שנות החמישים, במידה רבה מתוך שיתוף פעולה עם פסיכואנליטיקאים מהגרים אחרים שהכיר עוד לפני המלחמה.

3. תפקידים מוסדיים: עם הגיעו לארצות הברית הפך הרטמן במהרה לדמות מרכזית במוסד הפסיכואנליטי ובאגודה הפסיכואנליטית שאליהם הצטרף.
4. הרחבת תחומה של הפסיכואנליזה: נוסף על התמקדותו בתיאוריה הפסיכואנליטית עמדה עבודתו בארצות הברית בסימן החיפוש אחר סינתזה של הפסיכואנליזה עם צורות אחרות של מחשבה חברתית, מתוך שאיפה לנסח שאלות חדשות ולהתמודד עמן.

ניתן להניח שהיכולת לשמר דרגה זו של המשכיות ושל פרודוקטיביות בתנאים חברתיים, פוליטיים, אישיים ומקצועיים קשים קשורה בחלקה באישיותו של הרטמן. אבל מאחר שהיו עוד אנליטיקאים מהגרים שקורות חייהם באותן השנים לא היו שונות מאוד, נראה שאין מדובר בתופעה אישית וחריגה. יציבות אינטלקטואלית והשתלבות מוסדית שכאלה לא היו אפשריות אלמלא הרשת המקצועית שהייתה גם בעלת קשרים בין-לאומיים חזקים וגם בעלת בסיס אמריקני מקומי מוצק ששימש כמבנה תומך. עידית קורצוויל מדגישה שבשונה מיהודים מרכז אירופים בעלי מקצועות חופשיים אחרים, התמזל מזלם של הפסיכואנליטיקאים בכך שהשתייכו לקהילה מקצועית בין-לאומית אך הדוקה ומלוכדת, שאף העניקה להם מעמד גבוה בתוכה. על כן כשנאלצו להגר יכלו לסמוך על סיוע שיהודים אחרים מן המעמד הבינוני יכלו רק לחלום עליו (Kurzweil 1992, 343). כך התאפשר להרטמן לא רק לשגשג בתוך הדיסציפלינה שלו אלא גם להציע אפיקים להתרחבות דיסציפלינרית של הפסיכואנליזה בארצות הברית.

האנליטיקאים האמריקנים שחשו רגשות מעורבים כלפי גל המהגרים מאירופה, אשר איימו על שמכותם ועל עמדתם המוסדית, היו בעיקר אלה המבוססים, בני הדור המבוגר. לעומתם, החברים הצעירים באגודה הפסיכואנליטית האמריקנית עשו כל שביכולתם לסייע לעמיתיהם האירופים להיכנס לארצות הברית, כפי שמספר נתן הייל, היסטוריון של התנועה הפסיכואנליטית בארצות הברית (Hale 1995). במרץ 1938, בתגובה לסיפוח אוסטריה לרייך השלישי הם ייסדו ועדת חירום בנושא ההגירה ששמה The Emergency Committee on Relief and Immigration בראשותו של לורנס קובי (Kubie) (Jeffrey 1989; Meszaros). הוועדה הייתה מורכבת מנציגים של האגודות והמכונים הפסיכואנליטיים בכל רחבי ארצות הברית. היא גייסה קרוב ל-50,000 דולר מאנליטיקאים אמריקנים ופעלה בקונסוליות אמריקניות ובמחלקת המדינה כדי לסייע ל-150 אנליטיקנים, כולל משפחותיהם, להגיע לארצות הברית בין 1938 ל-1941. באמצעות איסוף תצהירים (affidavits) והצעת חברות במוסדותיהם — גם אם בעדיפות למוסדות מחוץ לעיר ניו יורק גופה — יצרה הקהילה המקצועית הפסיכואנליטית סביבת עבודה מכניסת אורחים במיוחד לאנליטיקאים המהגרים. אף שיש לזכור שבהיותם אזרחי מדינות אויב היו המהגרים נתונים למעקב ה-FBI ונתקלו בדעת קהל שהתנגדה להגירה וחשדה במהגרים (Goggin et al. 2004).

הווקטור המדעי: מפנה פרדיגמטי

חיפוש של הרטמן אחר שפה משותפת של מדעי החברה, שבה תקבל הפסיכואנליזה תפקיד מרכזי, היה חלק מתהליך השתלבותו בארצות הברית. ולא בכדי ציינתי את חיפוש זה, שכן הוא אפיין בשנות הארבעים והחמישים את הסוציולוגיה ואת הפסיכולוגיה. המושג המרכזי שדרכו נעשה הניסיון למזג את הסוציולוגי עם האנליטי באותן השנים היה המושג "דעות קדומות" (prejudice). מושג זה, שמיד ארחיב בעניינו, היה מועמד כמעט טבעי לסינתזה שכזאת. הוא עמד במרכזו של מפנה פרדיגמטי חשוב בפסיכולוגיה ובמיוחד בפסיכואנליזה החברתית המתהווה, שהחלה להתפתח כעשור לפני שהפסיכואנליטיקאים האירופים החלו מגיעים לארצות הברית אך טרם הבשילה לכדי תת-דיסציפלינה של ממש.²

כפי שהסביר פרנץ סמלסון: "ב-1920 האמינו רוב הפסיכולוגים בקיומם של הברלים מנטליים בין הגזעים; ב-1940 הם חיפשו אחר מקורותיהן של 'דעות קדומות אירציונליות'. בתוך עשורים ספורים התרחש היפוך מגמה דרמטי של הפרדיגמה הדומיננטית בחקר הקבוצות והיחסים הבין-קבוצתיים" (Samelson 1978, 265). ייתכן שכדי להישאר נאמן לגישתי המחקרית, היה עליי לסרטט את מגוון הווקטורים הקשורים ביצירתה של הנישה האקולוגית, שבתוכה המושג דעות קדומות והמחקר על אודות טבען היו יכולים להתפתח; אך אסתפק בלציין שמצד אחד היו אלה השנים שבהן הוקמה התנועה האפרו-האמריקנית לזכויות אזרח, וזכתה לאהדתם של אינטלקטואלים ומדעני חברה, אבל מצד שני היו אלה גם שנים של גלי הגירה המוניים בעלי מאפיינים אתניים בולטים לעין, שבעקבותיהם באה חקיקה שנועדה להגביל צדדים מסוימים של ההגירה.

עם זאת, גם מבלי להסביר כיצד כל זה גרם לטרנספורמציה במחשבה הפסיכולוגית והסוציולוגית בשלהי שנות העשרים ובראשית שנות השלושים של המאה העשרים, ניתן לומר שבשעה שהפסיכואנליטיקאים המהגרים הצטרפו לאגודה הפסיכואנליטית האמריקנית ולמוסדותיה, רוב הפסיכולוגים והסוציולוגים באקדמיה האמריקנית ראו במה שהם כינו "דעות קדומות" בעיה מרכזית של החברה האמריקנית. ראשית כול, רוב הפסיכולוגים והסוציולוגים באקדמיה האמריקנית בשלהי שנות העשרים ובראשית שנות השלושים של המאה העשרים הסכימו שדעות קדומות הן הערכה בלתי ראויה, חיובית או שלילית, של מושא — אדם או דבר. שנית, הם האמינו שאין בנמצא אדם חף מדעות קדומות, בין ברמה המודעת ובין ברמה הבלתי מודעת. שלישית, הם האמינו שסטריאוטיפים ודעות קדומות הם מאפיינים אנושיים נורמליים הנובעים מתהליכים קוגניטיביים טבעיים מועילים במידת מה (רוצה לומר, חוסכים אנרגיה קוגניטיבית), אך שהם גם עלולים להוביל לקונפליקט אלים בין קבוצות. רביעית, ההנחה המקובלת הייתה שבשל מורכבותן ומטעניהן הרגשיים (על פי רוב שליליים) של דעות קדומות, קשה לעוקרן משורש או לשלוט בהן (Webster et al. 2010, 311).

יתר על כן, כפי שצוין לעיל, בשנות השלושים צמחה הפסיכולוגיה החברתית כתת-דיסציפלינה של הפסיכולוגיה. במידת מה, חלוציה של גישה זו זכו להכרה בזכות תרומתם לבחינה ולמדירה של השימוש בסטריאוטיפים ושל דעות קדומות. עד סוף שנות השלושים פותחו כמה כלי עבודה שאפשרו לחוקרים למדוד באורח מדעי, על פי הסטנדרטים של מדעי החברה בתקופה דנן, את היקפן ותפוצתן של דעות קדומות בנושאי גזע. מדידתן של דעות קדומות גזעניות הצביעה על קיומה של נטייה רחבה לתפוס את האחר לאורם של סטריאוטיפים אירציונליים ומטילי דופי, ואכן הוכיחה שמדובר בבעיית יסוד חברתית רחבת היקף, אבל לא היה בכוחה לספק תשובות על השאלות החדשות שהתעוררו. לפסיכולוגים החברתיים ולסוציולוגים לא היה דבר לומר על הגורמים לדעות קדומות, ומחקריהם לא הצביעו על פתרונות אפשריים לבעיה. כפי שנראה בחלק שלהלן, הפסיכואנליטיקאים השתלבו בענף מחקרי צומח זה מתוך שהם מציעים תשובות לשאלות מטרידות אלה – כלומר, הם הציעו השלמה חיונית, תיאורטית ומעשית, לפרדיגמה חדשה ומתפתחת בעלת השלכות חברתיות ופוליטיות ניכרות מעבר לערכה האקדמי גרידא.

הווקטור החברתי: האג'נדה היהודית-אמריקנית

במאי 1944, מתוך רצון להיאבק בדעות קדומות כדי לחזק את הדמוקרטיה האמריקנית ועל ידי כך להגן על מעמדם של היהודים, הזמינה הוועדה היהודית-אמריקנית (American Jewish Committee – AJC) קבוצה של מלומדים מתחומי ידע שונים לוועידה שעסקה בדעות קדומות בנושאי דת וגזע. המטרה הייתה להציע פתרונות לבעיית האנטישמיות שהטרידה את ה-AJC מאז הקמתה בתחילת המאה, לנוכח שאיפתה לקדם את זכויות האזרח של יהודים, לסייע למהגרים רוסים ממוצא יהודי להשתלב בארצות הברית ולהיאבק בדעות קדומות כנגדם, וכן לייצג אינטרסים ציוניים בקרב יהודים אמריקנים (Cohen 1972; Urofsky 1982).

למן ההתחלה פעל ה-AJC על סמך ההנחה שעל מנת להגן על זכויות היהודים בארצות הברית יש לתמוך בשוויון לכלל האמריקנים ולכן יש לבנות קואליציות שיכללו מיעוטים אתניים, גזעיים ודתיים אחרים. ה-AJC החזיק בעמדה שדעות קדומות ואפליית מיעוטים הן מאפיין כללי אך מסוכן של החיים החברתיים, ושהאנטישמיות היא רק צורה אחת שלו. על כן חקירת הדינמיקות הנפשיות והחברתיות של האנטישמיות ושורשיהן, שנראו כמובן כעניין דחוף במיוחד בעיני חברי ה-AJC בשנות הארבעים, נחשבה לדעתם גם כתרומה להבנתם ולשיפורם של החיים החברתיים בכלל ושל החברה האמריקנית בפרט – ולא כניסיון לשפר את חיי היהודים בלבד. החידוש במהלך המלחמה היה שה-AJC פנה למחקר מדעי כדי להשתמש בו כמשאב במלחמה באנטישמיות. זאת הייתה העמדה שמתוכה הציע ראש ה-AJC, סטפן ס' וייז, לקורט לויין לשמש יועץ ראשי לוועדה על יחסים בין-קהילתיים – Commission on Community Interrelations (CCI), שהוקמה על ידי ה-AJC (Cherry and Borshuk 1998).

לויין, גם הוא מהגר יהודי מגרמניה והפסיכולוג החברתי הבולט ביותר בארצות הברית בשעתו, עמד בראש המרכז לדינמיקות קבוצתיות במכון הטכנולוגי של מסצ'וסטס,³ דגל בהנדסה חברתית, ועבד עבור ממשלת ארצות הברית במסגרת המאמץ המלחמתי (Lewin 1946). על פי מסמך פנימי, מטרת ה-CCI הייתה "להעביר את המאבק בדעות קדומות ממחוזות התקווה, האמונה, הדעה והניחוש אל חוף המבטחים של העובדות והמדירה המדעית" (שם, 124). וכפי שנכתב באחת מכרזות ה-CCI:

רופא טוב איננו ממליץ על תרופה לפני שהשפעותיה נלמדו כראוי. יצרן מצליח איננו רוכש מכונה לפני שבחן את נתוני מבחני הייצור. עקרת בית זהירה אינה רוכשת מכונת כביסה או סיר לחץ לפני שראתה את תו התקן. אנו זקוקים לבחינה שיטתית במאבק נגד דעות קדומות. איננו יכולים להרשות לעצמנו להמשיך לגשש בחשכה (שם, 125).

ברור אפוא כי "דעות קדומות" היה מונח המפתח במיזמי המחקר בפסיכולוגיה חברתית שה-AJC מימן, מיזמים של מדע יישומי במסגרת המאבק באנטישמיות. עם זאת, לצד הצורך בהבנה מלאה יותר של הדינמיקות השונות של האנטישמיות ומקורותיהן, נדרש גם מחקר בסיסי שיתחקה על שורשיה ההיסטוריים, החברתיים והפסיכולוגיים של האנטישמיות. גם במקרה זה מהגר יהודי ממרכז אירופה הוא שהקים מיזם מחקרי בעבור ה-AJC. היה זה מקס הורקהיימר, מחלוצי התיאוריה הביקורתית, ממקימי המכון למחקר חברתי בפרנקפורט ומחזיק הקתדרה לפילוסופיה חברתית באוניברסיטת פרנקפורט עד לעלייתם של הנאצים לשלטון. הורקהיימר הגיע לארצות הברית דרך שווייץ והצליח לשכנע את אוניברסיטת קולומביה להעניק למכון הגולה את חסותה. בזמן שקורט לויין מונה לעמוד בראש המחקר היישומי של ה-AJC, הפך הורקהיימר למנהל המחלקה המדעית של ה-AJC. כעבור זמן מה הצטרף אליו סמואל פלוורמן וניהל את המחלקה יחד אתו.

פרויקט זה כלל מחקר שערכו אוניברסיטת קליפורניה ואוניברסיטת שיקגו ושהניב סדרה בת חמישה כרכים, עיונים בדעות קדומות (*Studies in Prejudice*), שיצאה לאור רק חמש שנים אחרי המלחמה. כל הכרכים כללו את אותה הקדמה שכתבו שני מנהלי המחלקה המדעית של ה-AJC. ההקדמה הדגישה את הקוהרנטיות ואת המטרה המשותפת של כל המחקרים, שהיו מגוונים להפליא בהיקפם, במתודולוגיה שלהם ובמוקדי העניין שלהם. כפי שהורקהיימר ופלוורמן הסבירו בהקדמה: "חמשת הכרכים מהווים יחידה שלמה אחת, כל חלק מאיר פן כזה או אחר של התופעה שאנו מכנים דעות קדומות". בתחילת ההקדמה נכתב: "ברגע זה של ההיסטוריה העולמית האנטישמיות אינה באה לכרי ביטוי במלוא ההרסנות האלימה שהיא מסוגלת לה. גם למחלה חברתית יש תקופות של רגיעה שבמהלכן מדען החברה, כמו הביולוג או הרופא, יכול ללמוד אותה במטרה לגלות דרכים יעילות יותר למנוע או לצמצם את חריפותה של ההתפרצות הבאה".

אם כן, הפרויקט התבסס על ההנחה שהדבר שיש להתמודד אתו הוא "מחלה חברתית", ושניתן ללמוד אותה לעומק עם סיום המלחמה, כלומר מיד לאחר שהסתיים השלב החריף ביותר שלה. כיצד זה נעשה, ומה ניתן למצוא בחמשת הכרכים? נביאי השקר (Lowenthal and Guterman 1950) היה מחקר שבחן פמפליטים פשיסטיים בארצות הברית בשנות השלושים והארבעים. מחברו העיקרי של הספר היה לאו לוונטל, חבר באסכולת פרנקפורט שעבד במחלקת הביון המלחמתי. המחקר התמקד בטכניקות הפיתוי והשכנוע שלהם וברטוריקה שפיתחו, שתרגמה רגשות עמומים לאמונות מובחנות ולקריאה לפעולה. במילים אחרות, הספר הציג את חומרי ההסתה הפשיסטית כמדיום שבאמצעותו ניתן לעצב נטיות ודעות קדומות לכלל תוכניות פוליטיות ולבסוף — לכדי פעולה פוליטית. בספר חזרה להשמדה: אנטישמיות פוליטית בגרמניה הקיסרית (Massing 1950) שחזר הסוציולוג הקומוניסט פול מסינג את הפרהיסטוריה הנאצית. את הכרך דינמיקות של דעות קדומות (Bettelheim and Janowitz 1950), שכותרת המשנה שלו הייתה מחקר סוציולוגי ופסיכולוגי של חיילים משוחררים, כתבו ברונו בטלהיים, פסיכואנליטיקאי מהגר מווינה, ומוריס יאנוביץ, סוציולוג יליד ארצות הברית. המחברים הסתמכו על ממצאיו של מחקר שנעשה לאחר המלחמה בקרב חיילים משוחררים בשיקגו, ומטרתם הייתה לבחון את ההשפעה הפסיכולוגית של חוויית המלחמה על דעות קדומות בקרב חיילים משוחררים. בספרם אנטישמיות והפרעה רגשית (Ackermann and Jahoda 1950) בחנו נתן אקרמן, פסיכיאטר ופסיכואנליטיקן אמריקני, ומרי יהודה, פסיכולוגית חברתית סוציאליסטית ממוצא אוסטרי, את הקשר בין אנטישמיות לפסיכופתולוגיה. הניתוח שלהם התבסס על 27 מקרים קליניים של אנשים, אנטישמיים בבירור, שעברו פסיכואנליזה.

מחקרי הפרויקט נשכחו במידה רבה, פרט לאחד, שהוצג בספר האישיות הסמכותנית (Adorno et al. 1950). מחקר זה הוא הידוע ביותר בסדרה, והוא זכה לתהודה רבה — לשבח וגם לגנאי. הוא מסרטט את מבנה האישיות של אנשים שצפויים לתמוך בדפוסי מדיניות ובמשטרים אוטוריטריים, בעוד שעל פני השטח הם מחויבים לדמוקרטיה אמריקנית. המחברים, תיאודור אדורנו, אלזה פרנקל-ברונסוויק, דניאל ג' לוינסון ור' נויט סנפורד, סיכמו את התוצאה המרכזית של מחקרם בפרק האחרון של הספר:

מערכת יחסים בין הורה לילד שבבסיסה היא היררכית, סמכותנית ונצלנית עלולה להתמשך אל תוך גישה תלונית, נצלנית וכוחנית של אדם אל בן הווג המיני ואל אלוהיו ועלולה להביא לבסוף לידי פילוסופיה פוליטית ותפיסת עולם חברתית שאין בהן מקום למאוס מלבד דבקות נואשת במה שנראה כדחייה חזקה ונגעלת מפני מה שנדמה כנחות (שם, 971).

כפי שהסביר אדורנו בהקדמה, מטרת המחקר הייתה לאפיין את הפוטנציאל הפשיסטי, את האדם שנוטה להשתכנע מתעמולה פשיסטית אף על פי שאיננו פשיסט מושבע. ההנחה בבסיס המחקר הייתה שהמידה שבה אדם נוח להשתכנע בצדקתה של אידיאולוגיה פשיסטית — ובייחוד אידיאולוגיה אנטישמית, שניצבה במוקד המחקר — תלויה בראש ובראשונה בצרכיו

הפסיכולוגיים, שמקורם ביחסיו המוקדמים עם הוריו. פרנקל-ברונסוויק כתבה כמה מפרקיו המרכזיים של הספר, בהם הפרק על "הורים וילדות כפי שהשתקפו בראיונות". בפרק זה היא זיהתה את שורשי הסמכותנות בחוויית הילדות המוקדמת של הנבדקים והציעה שקיימת זיקה בין מבני משפחה אוטוריטריים לבין נטייה לפשיזם. על בסיס ראיונות אלה וחומר נוסף פיתחו חברי צוות המחקר שאלון שנועד לבדוק אם למראיין יש נטיות סמכותניות בלתי מודעות. מאחר שההנחה הייתה שנטיות אלה הן תולדה של ארגון אישיות וצרכים ראשוניים, לפסיכואנליטיקאית פרנקל-ברונסוויק היה תפקיד מרכזי בחיבור השאלון. כדי להגיע אל השכבות העמוקות או הבלתי מודעות של האישיות נוסחו השאלות בלא תוכן פוליטי לכאורה, והתשובות פורשו כרמזים לדעות פוליטיות אוטוריטריות, בדומה לפירוש שניתן לפליטות פה פרוידיאניות.

אף שהפרויקט היה בין-תחומי, אין ספק שהורקהיימר ייחס חשיבות מיוחדת לפסיכולוגיה החברתית ולפסיכואנליזה כשהזמין שלושה פסיכואנליטיקאים — בטלהיים, פרנקל-ברונסוויק ואקרמן, ושלושה פסיכולוגים חברתיים — יהודה, לוינסון וסנפורד, להשתתף במחקר. בהקדמה, שכלולה בכל אחד מהכרכים, ביקשו הורקהיימר ופלוורמן להצדיק את ההתמקדות של המחקר "בפן האישי והפסיכולוגי של דעות קדומות ולא בפן החברתי שלהן". לדבריהם, הסיבה לכך הייתה מעשית: אף שמטרת המחקר הייתה להסביר את מקורותיהן של דעות קדומות ואת הדינמיקות שלהן, המחקר גם שאף לתרום למשימה הראשית, שהיא חיסול התופעה באמצעות חינוך, "וחינוך", לדבריהם, הוא "כמובנו היסודי אישי ופסיכולוגי בטבעו". טענה זו מוכיחה את הקשר של עיונים בדעות קדומות למאמציו המעשיים יותר של קורט לויין בוועדה ליחסים בין-קהילתיים. עם זאת, האג'נדה הפוליטית של ה-AJC יצרה — באמצעות תמיכתו במחקר בסיסי יותר של תופעת הדעות הקדומות — הזדמנות למחקר חברתי שפסיכואנליטיקאים מהגרים יכלו לקחת בו חלק מרכזי.

דוגמה זו ממחישה כיצד נוצרה במחצית השנייה של שנות הארבעים רשת חברתית-מחקרית-פוליטית. פליטים יהודים משכילים שהחלו להשתלב בחברה האמריקנית תפסו עמדות בולטות ומשפיעות בתוך רשת זו, שאפשרו להם להזמין מהגרים אחרים כמותם לשתף עמם פעולה בחקר מופעיהן החברתיים ושורשיהן הפסיכולוגיים של דעות קדומות. בכל שיתופי הפעולה הללו היה לפסיכואנליטיקאים מהגרים תפקיד מרכזי, מכיוון שנראָה שבידיהם היכולת להצביע על הסיבה להיווצרותן של דעות קדומות ולהציע דרכי פעולה חינוכיות למיגורן. מהו אם כן המפתח התיאורטי שהיה בידיהם של הפסיכואנליטיקאים?

הווקטור התיאורטי: מדעות קדומות להשלכה

כבר בשנות הארבעים ובוודאי לקראת סוף המלחמה ומיד אחריה, כלומר לפני שנודעו ממדי הרדיפה הגזעית של היהודים וקבוצות אחרות במלואם, עמלו פסיכואנליטיקאים אמריקנים — הן מהגרים והן ילידי ארצות הברית — על ניתוח הנאציזם ממגוון של פרספקטיבות. בשלב

הזה הם התייחסו לרייך השלישי כאל משטר אוטוריטרי, והתמקדו במקורות של דינמיקות פולחן המנהיג בילדותם של הסוגדים לו מצד אחד, ובדרך שבה המנהיג מצליח למשוך סוגדים באמצעות הצעת הזדמנויות לתוקפנות ברשות (sanctioned aggression) מצד אחר. משיכתם של ההמונים למשטרים אוטוריטריים התאימה לפריזמה החברתית האדיפלית שפיתח פרויד בשנים שביין המלחמות, שהדגישה את התפקידים של התוקפנות ושל דמויות אב קולקטיביות. צדק דיוויד פישר בדברים שכתב בסיכום סקירתו בנושא הכתיבה הפסיכואנליטית על הנאציזם:

הכתיבה הפסיכואנליטית על פשיזם ואנטישמיות בשנות הארבעים משקפת את החזקות ואת המגבלות של המדע באותה העת. השפעתו של פרויד ומורשת הנאורות ניכרים. הרעיונות התיאורטיים המרכזיים מבוססים בתיאוריית הדחפים האינסטנקטיבית, המודל הסטרקטורלי של פרויד, עם דגש מיוחד על קונפליקטים של האני העליון, פיצולו של האני והפוטנציאל למחיקתו של האני העליון. כמה הוגים ראו באנטישמיות הגרמנית עוד נגזרת של דינמיקות אדיפליות והשתמשו במושגיה של פסיכולוגיית האני כדי להדגים ולהוכיח את טענותיהם (Fisher 2004, 74).

באותן השנים, פסיכואנליטיקאים מהגרים וילידי ארצות הברית כתבו על הנאציזם כגבולותיה של פרספקטיבה אדיפלית זו, שחילקה את החברה לאבות/מנהיגים ולבנים/נוהים אחר המנהיג. הם היו מוכנים להודות שעל מנת להסביר תופעות היסטוריות מסוימות יש צורך לבחון גם גורמים כלכליים ותרבותיים כגון דת, מסורת ותעמולה. בנקודה זו עלתה השאיפה לשפה משולבת של סוציולוגיה ופסיכואנליזה, כפי שהציע הרטמן, שאיפה שהייתה נפוצה ביותר באותן השנים. עם זאת, הפסיכואנליטיקאים התייחסו לאנטישמיות בכלל ולנאציזם-סוציאליזם בפרט כפתולוגיה חברתית – פוליטית ומינית כאחד – שאת מקורותיה אפשר למצוא בחוויות ילדות ובמבני סמכות משפחתיים – כפי שטענה גם פרנקל-ברונסוויק בפרק שכתבה לספר האישי הסמכותנית. רעיון דומה הביע אריך פרום בספרו מנוס מחופש, שכתב ב-1941 לאחר שנמלט מהנאצים לארצות הברית (פרום 1992). בספר זה הסביר פרום את נכונותם של אזרחי גרמניה לוותר על חירותם בתמורה למנהיגות אוטוריטרית באמצעות חוויות הילדות המוקדמת שלהם. הכיווניות של ניתוח זה אינהרנטית לפרדיגמה האדיפלית של פרויד, שמובילה תמיד מן הבגרות אל הילדות. לכן, הפסיכואנליטיקאים מיקמו את מקורן של דעות קדומות, וגם את המאבק בהן, בילדות, כלומר בחינוך וביחסי הורים-ילדים.

ב-1944 התקיים בסן דייגו "סימפוזיון על אנטישמיות", שיזמו פסיכואנליטיקאים שעסקו במאבק בדעות קדומות. הרצאותיהם פורסמו כמה שנים לאחר מכן בקובץ אנטישמיות: מחלה חברתית שערך ארנסט זימל (Simmel 1946a). הקובץ כלל מאמרים מאת תיאורטיקנים חברתיים ופסיכואנליטיקאים כגון מקס הורקהיימר, אוטו פניכל, ארנסט זימל ואלזה פרנקל-ברונסוויק, והיה אמור להפוך לקלאסיקה מפאת מעמדם הרם של חברי הקהילה הפסיכואנליטית, אך למעשה נשכח מהר למדי. מאמרו של פניכל היה עיבוד של מאמר שפורסם כבר ב-1940 בכתב העת הפסיכואנליטי *American Imago* (Fenichel 1940). הוא טען שהיהודים שנואים

משום שבהיותם זרים הם מייצגים את הלא-מודע המודחק של האנטישמי. בעבור האנטישמי, היהודי מהווה תחליף מותק לנטיות רצחניות המוצפנות בלא-מודע שלו. האנטישמי רואה ביהודי את כל שהוא מבקש שלא להכיר בעצמו, בייחוד את הדוחה, כמו תוקפנותו שלו. הצגת היהודי כמלא כוונות זדון תוקפניות אינה אלא דרך להצדיק צעדים תוקפניים נגדו (Fenichel 1946). במאמרו שבקובץ הרגיש זימל שאף על פי שהיחידים האנטישמים אינם פסיכויטיים, יש לראות באנטישמיות תופעה הדומה לפסיכוזות המונים, כעין סכיזופרניה פרנואידית של נפש ההמון. על פי זימל, פסיכוזות ההמונים הן ניזונה מכוחות ההשלכה וההכחשה, שנובעים מפיצול של האני, הנפוץ בעיקר בנפש ההמון. ואולם, אנטישמים אינם יודעים שהם חולים ואינם מחפשים אחר טיפול תרפויטי כלשהו (Simmel 1946b).

סביב כל המחברים הללו מצטיירת אותה תמונה שכבר ראינו במקרה של הרטמן. למרות הפיכתם לפליטים, למרות הגירתם ומאמצי השתלבותם בארץ זרה ובתרבות רחוקה, הם המשיכו בפעילותם המקצועית בלא הפסקה כמעט. הם פרסמו את טענותיהם בארץ מוצאם, בארצות המעבר, ובארצות הברית כאשר הגיעו אליה, השתתפו בוועידות ובסימפוזיונים, הצטרפו למכונים ולארגונים מקצועיים ונטלו חלק בפרויקטים מחקריים. אצל כולם באו לידי ביטוי השאיפה והצורך להשתמש בכלים פסיכואנליטיים כדי לנתח את תופעת הנאציזם. כמו הרטמן, גם האנליטיקאי רודולף מ' לונשטיין התחיל לנסח את התיאוריה שלו בדבר האנטישמיות כבר ב-1941, לאחר שנמלט לצרפת. הקונפליקט בין נוצרים ליהודים ייצג בעיניו מאבק אדיפלי בין דת מבוגרת לבין דת צעירה ממנה, בין דת שמייצגת את הבנים לבין דת שמייצגת את החוק ואת הדומיננטיות של האבות. לונשטיין הסביר את הקונפליקט הזה מנקודת מבטה של הפסיכואנליזה, והציע שהוא משקף את הקונפליקט הקדום של הילד עם אביו ו"הופך לסמל הבלתי מודע של התסביך האדיפלי. [...] המושג של היהודי על כן היה רק מבנה-על מעל קונפליקטים פרימיטיביים הנגזרים מהתסביך האדיפלי" (Loewenstein 1951, 40-42).

אינני מביא את דבריהם של הפסיכואנליטיקאים בבחינת הסבר מספק לנאציזם. אפשר לפקפק במידה שבה הפרדיגמה האדיפלית הזו מבוססת מבחינה היסטורית עובדתית, כמו גם להטיל ספק בתרומתה לעצם ההבנה של התהליכים הפוליטיים שהובילו לעליית הנאציזם. למעשה, ספקות שכאלה עלו למן ההתחלה אפילו בקרב החוגים הפסיכואנליטיים עצמם (Loewenstein 1947). כך או אחרת, ברור שהסכמה האדיפלית הוצעה שוב ושוב כפריזמה שדרכה ניתן לחשוף את המנגנון הבלתי מודע שבתשתית האנטישמיות. נראה שהפרספקטיבה האדיפלית שירתה את הפסיכואנליטיקאים היטב בהיותה מסגרת בלתי מעוררת לניתוח חברתי, שאפשרה להם המשכיות ורציפות בעבודתם הקלינית והחברתית כאחת.

מהו אפוא המנגנון הנפשי הבלתי מודע שהפסיכואנליטיקאים הציעו על בסיס פריזמה זו על מנת להסביר את הדעות הקדומות בחברה ואת השלכותיהן הפוליטיות, כגון אפליה ורדיפה על רקע גזעי? המושג שהפסיכואנליטיקאים הציעו כהסבר לדעות קדומות היה "השלכה". אף שמנגנונים נפשיים אחרים הוזכרו גם כן, ההשלכה ניצבה בלב ההבנה הפסיכואנליטית של דעות קדומות בחברה. אוטו פניכל הציג את נקודת המבט הפסיכואנליטית בבהירות רבה:

האנטישמי מגיע לידי שנאת היהודי בתהליך של התקה, כתוצאה מגירוי חיצוני. הוא רואה ביהודי את כל מה שגורם לו אומללות — לא רק המדכא החברתי שלו, כי אם גם דחפיו הבלתי מודעים, שלבשו אופי מלוכלך, איום וצמא דם בשל הדיכוי החברתי שלהם. הוא יכול להשליך על היהודים מאחר שאורחות החיים המשוונים שלהם, זרותה של תרבותם הרוחנית [...] ומנהגיהם העתיקים הפכו אותם למתאימים להשלכה שכזאת (Fenichel 1946, 29–30).

הגיון ההשלכה עמד ביסוד רוב ההסברים הפסיכואנליטיים לאנטישמיות שהוצעו באותה העת. על פי ההבנה הפסיכואנליטית של האנטישמיות, יהודים משמשים מעין מסך שעליו האנטישמים מקרינים, כלומר משליכים, את תשוקותיהם האסורות וכן איסורים תרבותיים בלתי נעימים שתובעים את הדחקתם. באמצעות החצנת כוחם של הדחפים שהוא חש בתוכו, ובאמצעות הפיכתן של נורמות התרבות והמצפון לאלמנטים זרים, האנטישמי יכול לפתור את עצמו מקונפליקטים פנימיים שמאיימים על האני שלו. על פי קו מחשבה זה אנטישמיות היא תוצאה — ועל כן גם הוכחה — של אני חלש, אני שאיננו מסוגל לקיים את פונקציות ההסתגלות ואת הפונקציות הסינתטיות שהוא נדרש להן. במקום למצוא פתרון בוגר ורציונלי למתחים ולקונפליקטים פנים-נפשיים, ההפרעות מושלכות על אחרים ובעקבות זאת הם נרדפים ומוקעים על מנת להיפטר מאותם מתחים וקונפליקטים בלתי נסבלים.

הפריזמה האדיפלית, משולבת עם הצגתה של האנטישמיות כמחלה חברתית המתאפיינת בהשלכתיות יתרה, הנחתה פסיכואנליטיקאים לא רק כאשר עסקו בנפשם של הנוהים אחר המנהיג, אלא גם כאשר ניתחו את אישיותו של הפיהרר עצמו ושל חברים אחרים באליטה הנאצית. הדוגמה המפורסמת ביותר לכך הייתה הדוח שהוגש למשרד לשירותים אסטרטגיים (OSS — Office of Strategic Services) גלגולו המוקדם של ה-CIA מתקופת מלחמת העולם השנייה. באביב 1943 ביקש הגנרל וויליאם דונובן, המכונה "Wild Bill", מהפסיכואנליטיקאי הבוסטוני וולטר לאנגר לספק ל-OSS הערכה מקיפה של נפשו של היטלר. ייתכן שהגנרל פנה דווקא אליו מפני שלאנגר היה אנליטיקאי אמריקני שקיבל את הכשרתו במכון הפסיכואנליטי בווינה. לאנגר אסף צוות של חוקרים, והם חיפשו בספרייה הציבורית בניו יורק אחר חומרים רלוונטיים, ראינו אנשים שהכירו את היטלר, ויצרו ספר מקורות בן יותר מ-11,000 עמודים. לאנגר קרא את החומר עם עוד שלושה פסיכואנליטיקאים בכירים: הנרי א' מורי, ארנסט קריס וברטרם ד' לויין. מורי וברטרם נולדו בארצות הברית, אך קריס היה יהודי שהצטרף לחברה הפסיכואנליטית הווינאית ב-1928, עבר עם פרויד והיה האנליטיקאי של אלזה פרנקל-ברונסוויק. ב-1933 פרויד אף ביקש ממנו לשמש עורך של כתב העת *Imago*. לאחר סיפוח אוסטריה לגרמניה ב-1938 נמלט קריס לאנגליה, כפי שעשה אז פרויד, וב-1940 עבר לניו יורק (Hoffman 1992).

לאנגר צמצם את הטקסט האימנטי והתוצאה הייתה דוח סודי שהוגש ל-OSS. על פי לאנגר הייתה תמימות דעים בין ארבעת הפסיכואנליטיקאים שבחנו את החומר שהיטלר הוא היסטרי על גבול הסכיזופרניה. הדיאגנוזה הסופית הייתה שהיטלר הוא סוטה מין

הסובל מהפרעה נפשית חמורה, וניבאה שיש סיכוי גבוה שיתאבד לכשיצטרך להתמודד עם כישלון מדיניותו. לאנגר קישר כמובן בין ילדותו הטראומטית של היטלר, כפי שהצטיירה לו מתוך חומרים שמצא ומתוך הראיונות שנערכו – לבין סטייתו המינית, שגם עליה ידע רק משמועות, והאנטישמיות של ימי בגרותו. לאנגר טען שמאחר שהיטלר נגעל מנטיותו הסוטות הוא ביקש להיפטר מהן והשליך אותן על היהודים. "באמצעות תהליך זה הפכו היהודים לסמל של כל מה שהיטלר שנא בעצמו. [...] בעיותיו האישיות והקונפליקטים הפנימיים שלו הועברו מפנימיותו אל העולם החיצוני, שם הם לבשו צורה של קונפליקטים גזעיים ולאומיים" (Langer 1971, 183). אם כן, לדעתו של לאנגר שנאתו של היטלר ליהודים ומדיניות המלחמה התוקפנית שלו היו ביטויים חיצוניים לסערה בעולמו הפנימי, שנגרמה בשל סטיותו ומאבקו בהן. סטיותו של היטלר, כמובן, נבעו מיחסים בעייתיים עם אמו ואביו, שלא אפשרו לו לפתח אני חזק ובריא.

שוב ושוב חשפה הפרשנות הפסיכואנליטית את מקורותיה של האנטישמיות באמצעות אבחוננו של אני חלש. שורשיה של חולשה זו מתגלים בהורות אוטוריטרית שלא אפשרה לאני חסון ובריא להתפתח. כך תרמה הפסיכואנליזה מסגרת התייחסות כוללת לשיח האמריקני על דעות קדומות, מתוך שהיא קושרת את תופעת הדעות הקדומות למנגנון בלתי מודע. מנגנון זה שכיח משתי בחינות: ראשית כול, הנטייה להשלכה מאפיינת את כל בני האדם, אם כי בדרגות שונות. כל האנשים משליכים מפעם לפעם, אבל המחזיקים בדעות קדומות גזעניות עושים זאת לעתים תכופות יותר ובעוצמה רבה יותר, שכן האיזון הפנימי שלהם תלוי במנגנון ההשלכה במידה שאינה מאפיינת אנשים בעלי אני חסון. שנית, בשל מסורותיהם ומנהגיהם הבלתי מוכרים (ולעתים קרובות בלתי ידועים כלל) ולפעמים גם בשל הופעתם הפיזית השונה, כל המיעוטים נידונים לשמש כמסכים להשלכה של תשוקות אסורות ושל הבלתי רצוי. על כן השלכה מסבירה הן את הגזענות בארצות הברית והן את האנטישמיות באירופה, ומספקת סכמה כללית שבה ניתן לשבץ משתנים היסטוריים וחברתיים שונים. יתר על כן, כיוון שהפירוש הפסיכואנליטי לדעות קדומות רואה בהורות האוטוריטרית את מקורה של חולשת האני, הוא למעשה מציע אמצעי להשפעה ארוכת טווח על הדמוקרטיה האמריקנית: שינוי בדפוסי ההורות לטובת מבנה משפחתי ליברלי ומתירני יותר.

סיכום: הפסיכואנליזה כנשק

טענתי כאן שעליות הנאציזם, מלחמת העולם השנייה והשוואה, הרס הבסיס האנושי והתרבותי של הפסיכואנליזה במרכז אירופה, על מוסדותיה ואגודותיה התוססות ביותר, כמו גם הימלטותם של בכירי העוסקים בה, שבעקבותיה הועתק מרכז העניינים של הפסיכואנליזה לצדו השני של האוקיאנוס האטלנטי – לא גרמו למשבר בדיסציפלינת הפסיכואנליזה. להפך, נרמה שהתפתחויות אלה אף הוסיפו לכוחה. זוהי עובדה מפתיעה הדרושת הסבר, ומאמר זה מציעו מתוך התמקדות בעשייה התיאורטית החוץ-קלינית של הפסיכואנליזה בארצות הברית

בשלהי המלחמה ואחריה, עשייה שכללה דיון בנושאים הקשורים לעליית הנאציזם, למלחמת העולם השנייה ולשואה.

הסיפור שסופר כאן מראה, ראשית כול, שהפסיכואנליטיקאים שנעקרו ממרכז אירופה זכו לסיוע מידי עמיתיהם האמריקנים. הם יכלו להישען על רשת מקצועית בעלת מבנה תמיכה בין-לאומי ולאומי (כלומר צפון-אמריקני) כאחד, שהקלה על כמה מהקשיים שעל פי רוב נלווים למצבים מעין אלה. השפעותיה של רשת זו ניכרות ברשימות הפרסומים של כמה מהפסיכואנליטיקאים המהגרים המובילים, שמעידות שהם נהנו מגישה קלה יחסית להוצאות לאור מקצועיות גם בזמן שכבר היו בגלות ואפילו כאשר עדיין היו בדרכם אליה. יתר על כן, נראה שהסטטוס שלהם כמהגרים לא פגע בסטטוס המקצועי שלהם באופן משמעותי, ועל כך מעידה העובדה שרבים מהם העפילו לעמדות בכירות במוסדות הפסיכואנליטיים האמריקניים. לכן, למשל, לא ניכר שסיום המלחמה היה אירוע שהשפיע על מהלך עבודתם. נראה שהפסיכואנליטיקאים לא רק המשיכו קווי מחשבה שהתחילו בהם באירופה אל תוך שנותיה האחרונות של המלחמה, כאשר שהו בארצות הברית, אלא אף התמידו בהם גם במשך שנים לא מעטות אחריה. אחד מקווי מחשבה אלה היה נטייתם של הפסיכואנליטיקאים המהגרים להרחיב את גבולות תחום הדיסציפלינה שלהם אל מעבר לדלת הקליניקה ולכלול בו נושאים חברתיים רחבים יותר.

שנית, הראיתי שסוגיית הדעות הקדומות אפשרה להרחיב את תחום הניתוח הפסיכואנליטי, מכיוון שהפכה לנושא מרכזי בכתיבה התיאורטית של הפסיכולוגיה החברתית כמו גם למושא של מדידה מדעית. עם זאת, עדיין חסר הסבר באשר לתשתית הסיבתית של הדעות הקדומות.

שלישית, הראיתי שדעות קדומות נחשבו לנושא בוער על סדר יומה של ה-AJC, שבאופן מסורתי שאפה לקשור את המאבק באנטישמיות למטרותיהן הפוליטיות של קבוצות מיעוט נוספות בארצות הברית שאתן שיתפה פעולה. כך נוצרו בעבור אינטלקטואלים מהגרים מובילים, בהם גם פסיכואנליטיקאים, הזדמנויות לחקור את מקורותיהן של דעות קדומות ואת הדינמיקות שלהן במסגרת התוכניות של ה-AJC, שבאותן השנים החלה לתמוך את המלצותיה ופרסומיה בממצאים ממדעי החברה.

רביעית, באמצעות עיסוקם בשאלת הדעות הקדומות גילו הפסיכואנליטיקאים מנגנוני הגנה לא מודעים, ובראשם ההשלכה, שנובעים מיחסים משפחתיים אוטוריטריים ומתהליכים אדיפליים בעייתיים. הטענה שההשלכה היא שעומדת ביסוד הדעות הקדומות הותירה את הפרדיגמה האדיפלית של המבט הפסיכואנליטי על כנה. בה בעת יצרה טענה זו מסגרת התייחסות כוללת, שהציגה את האנטישמיות כביטוי פרטיקולרי למכניזם נפשי כללי שנובע מחולשת האני. בכך התאימה מסגרת התייחסות זו הן לאג'נדה של ה-AJC והן למטרותיה המקצועיות והאינטר-דיסציפלינריות של הדיסציפלינה הפסיכואנליטית בצפון אמריקה, שהחלה באותן השנים להעמיד את כוחו של האני במוקד התעניינותה. למען הדיוק ההיסטורי יש להוסיף שהתשתית שסופקה על ידי הפסיכואנליזה לא החזיקה מעמד בקהילה שאליה

הופנתה. בסופו של דבר, ההסבר הקוגניטיבי של גורדון אלפורט לקיומן של דעות קדומות, שהוצג בראשית שנות החמישים, הפך לפרדיגמטי ונחשב חלוצי ופורץ דרך עד עצם היום הזה (Allport 1954).

כפי שנאמר למן ההתחלה, הטיעון של מאמר זה נבנה סביב גרסה של מושג הנישה האקולוגית שפיתח איאן האקינג על מנת להסביר את עלייתן של מחלות נפש בנות חלוף (אם כי האנטישמיות אינה כזאת, לצערי). המאמר מסרטט ארבעה וקטורים — מקצועי, מדעי, חברתי ותיאורטי — שהצטלבותם ברגע היסטורי מסוים ובמקום גיאוגרפי מסוים — ארצות הברית בשנות הארבעים — אפשרה לפסיכואנליטיקאים יחידים כמו גם לפסיכואנליזה כדיסציפלינה לצבור עוצמה ולא לשקוע למשבר על אף התרגשותן של נסיבות מזיקות במיוחד.

נישה אקולוגית יכולה לאפשר תנאי צמיחה ושגשוג ולהוות קרקע פורייה להתפתחות, וגם אם יש בה משום מתן עידוד לכיווני התפתחות מסוימים, אין בה הכוונה נוקשה של ההגות המתפתחת. נישה אקולוגית מאפשרת אך אינה מחייבת, היא יוצרת הזדמנות אך אינה קובעת את מימושה. לכן יש להוסיף וקטור חמישי — טנטטיבי משהו — הווקטור הפסיכולוגי, שלפי השקפתי נובע מהווקטורים שהוזכרו מעלה אך ראוי לבחינה בפני עצמו. הוא ספקולטיבי יותר מהווקטורים שנדונו לעיל, במידת מה משום שהוא מוסיף ממד נפשי לטיעון שהיה עד כה היסטורי וטקסטואלי. אני מבקש להציע שהפסיכואנליזה שגשגה בארצות הברית בזמן שמיד לאחר המלחמה לא רק מכיוון שתנאים מקצועיים, חברתיים, מדעים ותיאורטיים אפשרו זאת, אלא גם משום שהפסיכואנליטיקאים של הדור ההוא סברו שהדיסציפלינה שלהם מהווה בעבורם נשק אינטלקטואלי כנגד הנאציזם בפרט וכנגד דעות קדומות גזעניות בכלל. כשפיתחו הסבר לאנטישמיות בשנים האחרונות של המלחמה ולאחריה, באמצעות יישומן של קטגוריות פסיכואנליטיות בניתוח תופעת הדעות הקדומות, נדמה לפסיכואנליטיקאים עצמם, למממניהם ולרבים מעמיתיהם שהם מחזיקים בארגז כלים תיאורטי שיש בכוחו לא רק להסביר את התופעה אלא גם להתוות תוכנית חינוכית שתיאבק נגד צורות המחשבה וההתנהגות שהובילו לאפליה, לרדיפות ולבסוף להשמדה. לווקטור נפשי זה שלושה מרכיבים:

1. ראשית, לאחר שנשלמה ההגירה והפסיכואנליטיקאים הבטיחו את שלומם הפיסי והכלכלי, הם יכלו — בעזרת הפסיכואנליזה — להרגיש חזקים מול רודפיהם האנטישמים, שלא רק הפסידו במלחמה אלא גם התגלו כאנשים בעלי אני חלש, שדעותיהם הקדומות הן השלכות של חרדותיהם ותשוקותיהם הבלתי מודעות.
2. שנית, מכיוון שהווקטור התיאורטי הפנה זרקור כלפי ילדותם של הנאצים, היה נראה שניתן להשפיע על החברה על ידי שינוי דפוסי ההורות, כך שאט אט תצטמצמנה הדעות הקדומות ויתמעט כוחן בעזרת תובנותיה של הפסיכואנליזה. במילים אחרות, וקטור נוסף שאפשר את שגשוגה של הפסיכואנליזה בארצות הברית בסוף המלחמה ואחריה היה יכולתם של הפסיכואנליטיקאים להעצים את ערך הדיסציפלינה שלהם בהיותה כלי במאבק פוליטי-חברתי נגד דעות קדומות — לפחות בעיניהם.

3. שלישית, הפניית תשומת הלב אל הרודפים, אל האירציונליות שלהם ואל חולשותיהם, מנעה את הצורך לדבר על הקורבנות — הן אלה שנמלטו, כגון הפסיכואנליטיקאים עצמם, והן אלה שלא הצליחו או לא רצו להימלט בזמן. כך התאפשר הדבר, שרוב הפסיכואנליטיקאים בארצות הברית, ילידי ארצות הברית ומהגרים כאחד, כמעט לא דיברו או כתבו על הטראומטיזציה החמורה של קורבנות הנאציזם לפני אמצע שנות השישים. רק כשני עשורים אחרי המלחמה נשלמה ההבנה שהעיסוק ברודפים, ברוצחים ובאלה שנהו אחריהם, אינו מתאר את כל הסיפור, ושיש לבחון גם את סיפורם של הנרדפים. כך נשברה השתיקה שתארת בראשית המאמר. מעניין לציין שאפילו שבירת השתיקה הזאת, שתיקה שליוותה את הפסיכואנליזה לא רק אל תוך שנות השישים אלא אף אל שנות השמונים, לא גרמה למשבר דיסציפלינרי, אך סיפור זה, על הנישה האקולוגית שבה התרחש המפגש של הפסיכואנליזה עם הקורבנות, ועל הווקטורים שאפשרו את שבירת השתיקה מבלי ליצור משבר, יסופר בהזדמנות אחרת.

ביבליוגרפיה

דסברג, חיים, 1987. "החברה הישראלית מול טראומה מאורגנת, או: המטפל מול המטופל", שיחות א(1), עמ' 98–103.

פרום, אריך, 1992. מנוס מחופש: ניתוח פסיכו-סוציולוגי על מבנה האישיות של האדם המודרני, תל אביב: דביר.

- Ackerman, Nathan W., and Marie Jahoda, 1950. *Anti-Semitism and Emotional Disorder: A Psychoanalytic Interpretation* (Studies in Prejudice 3), New York: Harper.
- Adorno, Theodor W., Else Frenkel-Brunswik, Daniel J. Levinson and Nevitt Sanford, 1950. *The Authoritarian Personality* (Studies in Prejudice 1), New York: Harper.
- Allport, Gordon, 1954. *The Nature of Prejudice*, Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Bergmann, Martin S., 2000. *The Hartmann Era*, New York: Other Press.
- Bettelheim, Bruno, and Morris Janowitz, 1950. *Dynamics of Prejudice: A Psychological and Sociological Study of Veterans* (Studies in Prejudice 2), New York: Harper.
- Cherry, Francis, and Catherine Borshuk, 1998. "Social Action Research and the Commission on Community Interrelations: Experts in the Service of Social Reform: SPSSI, Psychology, and Society, 1936–1996," *Journal of Social Issues* 54, pp. 119–142.
- Cohen, Naomi W., 1972. *Not Free to Desist: The American Jewish Committee, 1906–1966*, Philadelphia: Jewish Publication Society of America.

- Danieli, Yael, 1980. "Countertransference in the Treatment and Study of Nazi Holocaust Survivors and Their Children," *Victimology: An International Journal* 5, pp. 355–367.
- _____, 1984. "Psychotherapists' Participation in the Conspiracy of Silence about the Holocaust," *Psychoanalytic Psychology* 1, pp. 23–42.
- Duckitt, John, 1992. "Psychology and Prejudice: A Historical Analysis and Integrative Framework," *American Psychologist* 47, pp. 1182–1193.
- Eissler, Ruth S., and Kurt R. Eissler, 1964. "Heinz Hartmann: A Biographical Sketch," *Bulletin of the Menninger Clinic* 28, pp. 289–301.
- Fenichel, Otto, 1940. "Psychoanalysis of Anti-Semitism," *American Imago* 1, pp. 24–39.
- _____, 1946. "Elements of a Psychoanalytic Theory of Anti-Semitism," in E. Simmel (ed.), *Anti-Semitism: A Social Disease*, New York: International Universities Press, pp. 11–35.
- Fisher, David J., 1991. "Psychoanalysis and Engagement: Otto Fenichel and the Political Freudians," in *Cultural Theory and Psychoanalytic Tradition*, New Brunswick, N.J.: Transaction, pp. 91–104.
- _____, 2004. "Towards a Psychoanalytic Understanding of Fascism and Anti-Semitism: Perceptions from the 1940s," *Psychoanalysis and History* 6, pp. 57–74.
- Glaser, Elisabeth, 2010. "From Vienna to Chicago: Heinz Kohut's Flight from the Holocaust," *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies* 7(3), pp. 246–258.
- Goggin, James E., Eileen Brockman Goggin and Mary Hill, 2004. "Emigrant Psychoanalysts in the USA and the FBI Archives," *Psychoanalysis and History* 6, pp. 75–92.
- Hacking, Ian, 1998. *Mad Travelers: Reflections on the Reality of Transient Mental Illness*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hale, Nathan, 1995. *The Rise and Crisis of Psychoanalysis in the United States: Freud and the Americans, 1917–1985*, New York: Oxford University Press.
- Hartmann, Heinz, 1939. "Ich-Psychologie und Anpassungsproblem," *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse und Imago* 24, pp. 62–135.
- _____, 1944. "Psychoanalysis and Sociology," in S. Lorand (ed.), *Psychoanalysis Today*, New York: International Universities Press.
- _____, 1950. "The Application of Psychoanalytic Concepts to Social Science," *Psychoanalytic Quarterly* 19, pp. 385–392.
- Hartmann, Lawrence, 1994. "Heinz Hartmann: A Memorial Tribute and Filial Memoir," *Psychoanalytic Study of the Child* 49, pp. 3–11.
- Hoffman, Louise E., 1992. "American Psychologists and Wartime Research on Germany, 1941–1945," *American Psychologist* 47, pp. 264–273.

- Jacoby, Russell, 1983. *The Repression of Psychoanalysis: Otto Fenichel and the Political Freudians*, New York: Basic Books.
- Jeffrey, W. D., 1989. "After the Anschluss: The Emergency Committee on Relief and Immigration of the American Psychoanalytic Association," *The American Psychoanalyst* 23(2), pp. 19–37.
- Kurzweil, Edith, 1992. "Psychoanalytic Science: From Oedipus to Culture," *Psychoanalytic Review* 79, pp. 341–360.
- Langer, William, 1971. *The Mind of Adolf Hitler: The Secret Wartime Report*, New York: Basic Books.
- Lewin, Kurt, 1946. "Action Research and Minority Problems," *Journal of Social Issues*, 4(2), pp. 34–46.
- Loewenstein, Rudolf M., 1947. "Review of *Anti-Semitism: A Social Disease*," *Psychoanalytic Quarterly* 16, pp. 409–413.
- _____, 1951. *Christians and Jews: A Psychoanalytic Study*, New York: International Universities Press.
- Lowenthal, Leo, and Norbert Guterman, 1950. *Prophets of Deceit: A Study in the Techniques of the American Agitator* (Studies in Prejudice 5), New York: Harper.
- Mason, Jeffrey Moussaieff, 1990. *Final Analysis: The Making and Unmaking of a Psychoanalyst*, Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Massing, Paul W., 1950. *Rehearsal for Destruction: A Study in Political Anti-Semitism in Imperial Germany* (Studies in Prejudice 4), New York: Harper.
- Meszaros, Judith, 1998. "The Tragic Success of European Psychoanalysis: The 'Budapest School'," *International Forum of Psychoanalysis* 7, pp. 207–214.
- Palombo, Joseph, Barry J. Koch and Harold K. Bendicse, 2009. *Guide to Psychoanalytic Developmental Theories*, New York: Springer.
- Peck, John S., 1966. "Ernst Simmel: Psychoanalytic Pioneering in California," in F. Alexander, S. Eisenstein and M. Grotjahn (eds.), *Psychoanalytic Pioneers*, New York: Basic Books, pp. 373–383.
- Peters, Uwe H., 1992. *Psychiatrie im Exil: die Emigration der dynamischen Psychiatrie aus Deutschland 1933–1939*, Düsseldorf: Kupka.
- Prince, Robert, 2009. "Psychoanalysis Traumatized: The Legacy of the Holocaust," *American Journal of Psychoanalysis* 69, pp. 179–194.
- Samelson, Franz, 1978. "From 'Race Psychology' to 'Studies in Prejudice': Some Observations on the Thematic Reversal in Social Psychology," *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 14, pp. 265–278.

- Schafer, Roy, 1970. "An Overview of Heinz Hartmann's Contributions to Psychoanalysis," *International Journal of Psycho-Analysis* 51(4), pp. 425–446.
- Simmel, Ernst (ed.), 1946a. *Anti-Semitism: A Social Disease*, New York: International Universities Press.
- _____, 1946b. "Anti-Semitism and Mass Psychopathology," in idem (ed.), *Anti-Semitism: A Social Disease*, New York: International Universities Press, pp. 33–78.
- Stangor, Charles, 2009. "The Study of Stereotyping, Prejudice and Discrimination within Social Psychology: A Quick History of Theory and Research," in T. D. Nelson (ed.), *Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination*, New York: Psychology Press, pp. 1–22.
- Steiner, Ricardo, 2000. *"It is a New Kind of Diaspora": Explorations in the Sociopolitical and Cultural Context of Psychoanalysis*, London and New York: Karnac.
- Urofsky, Melvin I., 1982. *A Voice that Spoke for Justice: The Life and Times of Stephen S. Wise*, Albany: State University of New York Press.
- Webster, Russell J., Donald A. Saucier and Richard J. Harris, 2010. "Before the Measurement of Prejudice: Early Psychological and Sociological Papers on Prejudice," *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 46(3), pp. 300–313.
- Young-Bruehl, Elisabeth, 2007. "A Brief History of Prejudice Studies," in H. Parens, A. Mafouz and D. E. Scharff (eds.), *The Future of Prejudice: Psychoanalysis and the Prevention of Prejudice*, Lanham, Md.: Jason Aronson, pp. 219–235.
- Young-Bruehl, Elisabeth, and M. Schwartz, 2008. "Why Psychoanalysis Has No History," March 18, 2008, Gardiner Lecture, Yale; September, British Psychoanalytical Society lecture, <http://elisabethyoung-bruehl.com/articles/recent-psychoanalytical-articles/why-psychoanalysis-has-no-history/> (accessed April 4, 2012).